

Forsøg
 X til en Afhandling X
 om
 X Planternes Sygdomme. X
 Ved
 X Joh. Christ. Fabricius. X

Sundskab om Dyrenes saavel som Planternes Sygdomme, udgjør et vigtigt Stykke af vor Landhusholdning, men som endnu forsømmes alt for meget. Tit seer vi vort Næg falde om, og vore Bærter visne, uden at være i Stand til at komme dem til Hielp, formedelst Mangel paa Kundskab om deres Tilstand. Lægerne have anseet det alt for ringe, ogsaa at lade sig ned til de umælende Creaturer, og har overladt dem til Heste-Doctere og Quakksalvere, der pleie at bruge visse Blandinger i alle Sygdomme uden Indsigt, og uden nogen vis bestemt Maade. De kiende hverken Legeomernes Bygning, eller Lægedommens Virkninger, og ere derfor heller ikke i Stand til at indrette, eller at forandre Curen efter Omstandighederne, eller Jagttagelserne af Sygdommens

dommens Aarsager. Dette er Grunden hvorfor vor Kundskab om Dvæg- Sygdomme endnu er meget ufuldkommen og indskrænket. Man har vel i de sildigere Tider begyndt, at legge sig med stor Zor efter densne Videnskab; Frankrige har anlagt sin Ecole veterinaire, og andre Nationer have stiftet derhen dygtige Folk, for der at lære at kiende Creaturerens Sygdomme og deres Cur; men hidindtil staae vi endnu blot i Forventning af de mange Forbedringer, som deraf skal fremkomme, og hvilke vi i det mindste ville haabe og ønske.

Ved Planterne er det endnu langt slettere, og en fuldständig Beskrivelse om deres Sygdomme fattes os aldeles i Oeconomien. Vi finde vel hist og her i oeconomiske Skrifter nogle af de bekiendteste, dog uden ringeste Orden anmerkede, og neppe ere to Skribentere i Henseende til Aarsagerne af disse Sygdomme med hverandre enige.

Mange have tilskrevet Himmelen og Jorden, og den usunde Luft, Skylden til deres fordærvede Bæxter; denne almindelige Tilflugt for uvidende Læger, er ogsaa ikke bleven forglemt ved Planterne. Da dog Bæxternes Sygdomme, ligesom Dyrenes, synes at reise sig af indvortes Aarsager, om-
endstiont

endffiont jeg vel veed, at Luftens Bessaffenhed undertiden kan giøre samme mere ondsartede.

Jeg vil derfor stræbe, i dette Forsøg at affhandle Planternes Sygdomme, og deres Aarsager, fortellig, men dog ordentlig.

Det er vel kun et Forsøg, der langt fra ikke er fuldkommen; men det skal være mig nok, om jeg dermed kan opmuntre andre, til at giøre noiere Anmærkninger over saa vigtigt et Stykke af Landhuusholdingen.

Inddelingen af disse adskillige Sygdomme er vilkaarlig: man kan giøre forskjellige, hvoraf enhver kan have sine Fortienester og Mangler. Hidtil har man alene opholdt sig ved det Sted, hvor Sygdommen yttret sig paa Planterne, da dog een og den samme Sygdom kan angribe forskjellige Dele af Planterne, og andre yttre sig, snart paa een, snart paa en anden Deel, da dog Heilen eller Aarsagen til Sygdommen ligger skjult i ganske andre Dele. Jeg vil derfor forsøge en ny Wei, og hidlede Classerne og Slægterne fra siensynlige Tilfælde, men Arterne, fra Aarsagerne til Sygdommen.

Classis I.

Ehr. Selsk. Skr. 5. D. Ee

- Classis I. Ufrugtbargjørende, kaldet jeg de
 Tilsælde ved Planterne, der hindre
 dem fra at sætte Frugt, eller dog i
 det mindste siensynlig formindsker
 deres Frugtbarhed. De vise sig of-
 te ikke forend efter Blomstringen.
- Cl. II. Udtørende, hvilke efterhaanden dræ-
 be Planterne, i det deres Væxt og
 Kræfter lidt efter lidt aftager.
- Cl. III. Raadnende, opløse Væxternes væ-
 sentlige Dele til en fordervet Masse,
 som efterhaanden forandres til mud-
 dret Jord.
- Cl. IV. Slydende, yttre sig i adskillige Væds-
 skes unaturlige Udgydelse.
- Cl. V. Vandskabende, mærker man paa de
 udvortes Deles unaturlige Dannelselse.
- Cl. VI. Udvoortes reise sig af Delenes syn-
 lige Beskadigelse.

Classis I.

Ufrugtbargjørende.

Genus I. Sæstræghed.

Polysarkia.

Sæstræghed, er saavel ved Planterne
 som ved Dyrene egentlig et Kiendetegn paa
 en stærk Sundhed, men den forarsager un-
 ders

deriden hos hine en Ufrugtbarhed, hvorfore vi ogsaa her maa anføre den iblant Sygdommene. Man kiender den alt for store Sæftriighed lettelig deraf, at der drives en overordentlig Mængde Grene og Blade ud, hvorover Planten sætter ikkun faa, eller aldeles ingen Blomster og Frugter. Den pleier meget ofte at findes hos Frugttræerne, i de Hauge-Elskeres Hauge, hvilke uden at see paa deres Træers Natur, troe, at deres Jord aldrig kan være feed nok, og deres besdragende Haab er dem meget mere smertelig, som det i Begyndelsen var blevet bestyrket ved Træernes stærke Væxt. Vi finde og undertiden denne Sygdom blant Kornet, men dogielden, og kun hos gode Værter, hvilke ved alt for megen Giødning, vel besfordre Straaenes og Arenes Væxt, men faae et mindre Antal af Kiærner. Aarsagen til denne Sygdom ligger i Nærings-Saftens alt for stærke Tilfjhdelse, der gjør Træet og Barken alt for stærke. Den indvortes marvagtig Deel af Planten, der maae aabnes ved Blomstringen, er derfor ikke i Stand til at overvinde de udvortes alt for faste Deles Modstand, og udbrede sig i Blomster og Frugter. (conf Linn. Dissert. Prolepsis Plantarum.) Dette er Aarsagen, hvorfor de stærke Grene aldrig, men de svageste stedse bære Frugt, og hvorfore Urtegaards-Mændene

førte de Bæjter, som de vil have til at blomstre, i smaa Potter hen paa et varmt Sted. De forhindre ved den liden Næring de give dem, at de udvortes Dele ikke drives saa stærk; og ved Varmen forsøge de de indvortes Deles Bæjt, hvorfor samme saa meget desto lettere kan aabne de udvortes Dele, og springe ud i Blomster.

Vi have adskillige Midler mod denne Sygdom. Noget søge at formindste den deraf kommende Ufrugtbarhed, ved det de stærk bekiære de træagtige Dele, men derved hæves dog ikke Aarsagen til Sygdommen. Andre raade at forplante dem, eller at lægge anden Jord omkring Roden, eller endelig, at borttage noget af de store lige nedgaaende Hierte-Rodder, for derved at formindste Nærings, Sæftens Tilskydelse.

Gen. II. Brand. Ustulago. †

Brand i Kornet er en af de almindeligste og meest bekiente Sygdomme, som ofte gjør Haabet om en riig Host til intet. Den angriber i Særdeleshed Hvede, Byg og Havre; da derimod Rug og Hirse sielden eller snart aldrig faaer nogen Skade deraf, og den er saameget vanskeligere at udrydde, da
den

den efter de nyeste og tilforladeligste Erfaringer er smitsom. Naar den engang har taget Overhaand paa en Ager, saa formeres den aarlig stærkere og stærkere, og neppe ere vi i Stand til at rense vore Agre derfra, dersom vi ikke saae fremmed og reent Korn i dem. Vi finde denne Sygdom endnu ved forskellige af vore vilde Græsarter, i Særdeleshed ved *Panicum miliaceum* (Schwaden.) *Triticum repens*, Hunde-Græsset, og nogle andre.

Branden angriber allene Frugt-Redskabene, som den efterhaanden forandrer til et løst og sort Pulver, hvilket tilsidst bortdrives af Vinden. Medens Planten spirey og vover, mærker man ikke det ringeste til Sygdommen, men saasnart den sætter A, saa angriber Branden de endnu spæde Dele af Kornet, og forvandler det til dette sorte Stov, som i Særdeleshed giver sig tilkiende, ved det at samme, naar Kornet tørkes, flyver bort, den forarsager tillige at Kiernene kiendelig formindskes, da man paa mange Agre finder flere Brand-Stov, end sundt Korn.

Man har giort sig megen Umage, noiere at bestemme Aarsagerne til en saa fordærlig Sygdom, for derved desto lettere at ud-

finde Midler, til at forebygge samme; men man er hidindtil endnu ikke bleven eenige derom. Tillet paastaaer i en Afhandling, der har vundet den af det Franske Academie derpaa udsatte Preis, at Branden alene kommer af Smitte, men derved har han vel bestyrket os i den Mening at den er smitsom, men dog ikke angiver den egentlige Aarsag til samme. Naar nogen forstikrer os, at det smitsomme ved Dvægsygen er Aarsagen til den, skulde vi da troe, at han havde opdaget os noget nyt og vigtigt. Enhver Landmand veed, at saavel Dvægsygen, som Branden griber om sig, fordi de ere smitsomme, men vi ønskede at vide de nærmere Aarsager til de Tilfælde, hvilke vi mærke saa vel ved det syge Dvæg, som ved det af Branden angrebne Korn.

Professor Gleditsch søger derimod, i en vidtløftig og ordrig Afhandling, der er indført i hans physikalske botaniske Handlinger, at bevise, at de Kierner, som ved Junds høstningen ikke ere komne til den fuldkomne Modenhed, gaar, naar de ere komne i Løden, i en Slags Giæring, hvoraf Branden, naar Kornet siden saaes, skal komme. Han anfører tillige nogle Jagttagelser, der synes at bestyrke denne Tanke, men desuagtet blive dog endnu mange Tvivl tilovers. Hvoraf
kommer

Kommer vel det, at den smitter især da de vitz-
 Felige Brand-Åy ingen Kiærne give, der kunde
 forplante Siæringen? Hvoraf kommer det,
 at der, naar man saær reent Korn, ikke
 mærkes til nogen Brand i de første Aar?
 Vi kan vel neppe antage, at Kiærnene i
 disse Aaringer opnaae en større Modenhed.
 Hvoraf kommer det, at kun nogle faa År-
 ter af Planterne angribes af Branden, da
 dog Sædefornets mindre Modenhed finder
 Sted hos alle? Rug, Hirse, og adskillige
 andre endog Græsarter, ere enten meget
 sielden, eller vel aldrig Branden underka-
 stede, da dog det i Esferaaret indfaldende
 vaade Veirligt, nøder os til en tilig Host.
 Skulde endelig et Sædeforn, som ikke er
 blevet ret modent, og derfor er gaaet i en
 Slags Siæring, ikke i Opvæxten give os
 det ringeste Kiendetegn paa, at det havde en
 Feil, førend Aæret fremkommer? Neppe kan
 vi vente dette af et halv fordærvet Sæde-
 Korn.

Herr von Nynchhausen i den første
 Deel af hans Huus- Fader, og Ridderen
 von Linne i en dissert. Mundus invisibilis,
 foregive, at det sorte Brandpulver,
 naar det nogle Dage har lagt i Vand, op-
 løses i smaa Orme, hvilke de holde for den
 sande Aarsag til Branden. En Slags Bes-
 vægelse

vægelse reiser sig alletider, efterat dette sorte Pulver er bleven udblødt, men om dette maaskee er noget dyrriff, noget organiseret, eller om det endelig er Aarsagen, og ikke Virkningen af Branden, det er ikke endnu saa aldeles afgjort. Saa meget er imidlertid vist, at Tilfældene og Omstændighederne ved Branden aldrig bedre kan forklares, end naar vi antage noget organiseret, for dens Aarsag.

Udskillige Forfattere anføre endnu et andet Slags Brand, nemlig den saa kaldede Steenbrand, men den er mig endnu ikke noksom bekiendt. De af samme angrebne Korn, skal blive sorte, haarde og glindsende, og den synes blot at være en Art af det samme Slags.

Vi have især tvende Midler til at forebygge Branden paa vore Ager, nemlig at saae reent Korn, og bløde Sæde-Kornet i en Salt- eller Kalk-Lage, begge Dele roses meget, og bevise tillige, at Aarsagen til Branden ikke ligger i Jordbunden, men i Sæde-Kornet.

Gen. III. Døvhed. Auriga. 7

Døvhed kalde vi den Sygdom hos Planterne, naar samme vel blomstre, men efter Blomstringen ikke sætte ringeste Tegntil Frugt. Vi fornemme aarlig og jevnlig dette Tilfælde, saavel paa vore Kornmarke, som i vore Blomster- og Frugt- Hauger, og undertiden maae vore Bærter udstaae mere af det, end af Branden, skjønt samme er mindre fiendelig. Straaene staae got og tæt, men Avene løfte deres Spidser lige i Veiret, hvilket tilkiendegiver at de ere lettere end de andre, og selgelig indeholde færre Kierner. Snart er hele Aret angrebet af Sygdommen, og da bestaaer det kun af tomme Skaller, snart finder vi derimod tomme og fulde iblant hverandre, og sielden finde vi et Aar, hvor der i alle Skallene findes en Kierne.

Den almindelige Aarsag til denne Sygdom ligger i den forhindrede Befrugtelse. Planternes forskjellige Kion er nu tilfulde bevilst, og deri maae vi søge Aarsagen til Døvheden. Fattes Støvet af Hun-Blomsteret enten aldeles, eller bliver gjort uvirksomt, eller og bliver aldeles hindret fra at falde paa Hun-Blomsterets fugtige *Stigma*,
 E 5   saa

faa bliver Befrugtningen hindret, og Bloms
fret falder af, uden mindste Tegn til Frugt.
Vi finde flere Arter af denne Sygdom,
eftersom Aarsagerne, der have hindret Be-
frugtelsen, ere forskiellige.

1ste Art. Døvhed af Regn. Den
alt for langvarig faldende Regn er den al-
mindeligste Aarsag til Døvheden i vore
nordiske Lande. Vi ligge mestendeels lavt,
og ere tildeels omgivne med høie Bierge,
hvorfore ogsaa Veirliget hos os, er i
Almindelighed foranderligt og fugtigt. Fal-
der der nu i Blomstertiden en vedholdende
Regn, saa gior Regnen Blomster-Støvet
fugtigt, tungt og ubegvent til at flyve, og
til Befrugtelse.

2den Art. Døvhed af Kulde. Vo-
re nordiske Lande ere iltgemaade jevnlig
udsatte for denne Væxternes Sygdom.
Af den egentlige Vinterkulde lide Væxterne
megetielden eller næsten aldrig noget, for
da ophører Vegetationen aldeles, ogielden
er Kulden saa stærk, at den virkelig kan
flække Træerne. Men ved Foraaret afbryder
den begyndende Varme, ved jevnlig og un-
dertiden sildig paa Aaret indfaldende Frost-
Nætter, og da lide de desto mere. Ofte
see vi, at vore Frugttræer og andre Væxter,
naar

naar de i Martii og April Maaneder staae i de deiligste Blomster, give os det sødeste Haab om en riig Host, men en eneste Frost-Nat nedslaaer dette Haab aldetes. I Døvheden af Regnen syntes Sygdommen at have sit Sæde i Blomsterstovet, men her har den det i Hunblomsterets Dele, da de, i Stigma med Bødsker fyldte Kar, sprenses ved det de udvides af Kulden, og gøres uskikkede til Befrugtelsen.

3die Art. Døvhed af Røg. Røgen er Bæjternes Befrugtelse aldeles imod, da den udtorrer den Bødskede der er i Stigma, som er saa nødvendig til Befrugtelsen. I Indskland har jeg engang meget tydelig seet denne Sygdom paa en Hvede-Ager, ved hvis eene Side nogle Landstrygere i Blomstertiden havde leivet sig. Ageren stod herlig med store og fulde Ayr, alene i det Strog som Røgen havde taget over Ageren, vare Ayrne tomme.

4de Art. Døvhed af Bastartede Planter. Bastartede Planter kalde vi de Bæjter, der have deres Oprindelse af tvende forskellige Planteres Beblandelse, og de ere iblandt Planterne det samme som Muulesterne iblandt Dyrene. De forplantes ikke ved Sæd; men undertiden ved Roden, som Peloria Linnæi,

Linnæi, og Aarsagen til denne Ufrugtbarhed synes deels at ligge i Mangelen, deels i den flette Beskaffenhed af Hanblomsterstøvet. See Koelreuters Forsøg og Jagttagelser angaaende Planternes Kion.

ste Art. Døvhed af Mangel paa Han-Blomster, finde vi tildeels ved de saa kaldede tobusede Planter (*plantis dioicis*) af hvilke den udødelige Ridder von Linne, anfører mange Exempler, til Beviis for Planternes Kion. Hun-Blomsterne blomstre fuldkommen, men de bortvisne uden mindste Tegn til Frugt, dersom der ikke i Nærværelsen ere Han-Blomster til deres Befrugtelse. Deels finde vi denne Sygdom ved eenbusede Planter (*plantis monoicis*) i Haugene, som ved Meloner, Agurker og andre, naar Urtegaardsmændene, i det de beskiere dem, alt for omhyggelig borttage Han-Blomsterne, hvorved Hunblomsternes Befrugtelse forhindres.

ste Art. Døvhed af Mangel paa Bevægelse. Den findes oftere, end man i Almindelighed pleier at troe. Ofte bære de i Drivehusene indsluttede Bærter intet Frøe, og denne Art af Døvhed synes mig fornemmelig at være Aarsag dertil. En vis Grad af Luftens Bevægelse er i Særdeleshed
for

for Dioicis fornøden, for at faae Blomsterstøvet til at flyve, og med jo større Kraft Blomsterstøvet falder paa Stigma, desto fuldkomnere og større blive Frugterne. Insekterne, som Bier og andre der arbeide i Blomsterne, erstatte vel mangen Gang denne Mangel af Bevægelse, og jeg tvivler aldeles ikke paa, at samme ere uomgængelig fornøden til de Bærtes Befrugtelse, hvor Blomsterdekket paa det nøieste indsluttes Befrugtelses Delene.

Gen. IV. Affald. *Abortus.*

Affald falde vi den Sygdom ved Planterne, naar Blomsterne vel blive befrugtede, men Frugten fortorres og falder af førend den modnes. Dette Tilfælde finde vi mangfoldig ved Kornet, hvor Kiernen vel sætter sig, men fortorres i Skallen. Straaet staaer got, men Avene ere lette, og naar man aabner Skallen finder man en liden Kierne, som hverken er moden eller indeholder noget Meel. Frugterne i Frugt-Haltgerne lide ligeledes ofte af dette Tilfælde, da den ansatte Frugt uden nogen udvortes Befrugtelse fortorres og tilsidst falder af. Denne Sygdom hindrer ikke egentlig Træerne selv i deres

deres Bæxt, men vi miste dog Frugten for een Sommer.

Uarsagen til Affald ligger enten i Mangel paa Nærings-Saften, eller i Forhindringen af sammes Omlob. Planten er ikke i Stand til at nære Mængden af de ansatte Frugter, som derfor efterhaanden fortorres og falde af. Adskillige Omstændigheder kan forårsage denne Mangel paa Nærings-Saft, eller denne Forhindring i deres Nærrelse, hvoraf de forskjellige Arter af denne Sygdom komme.

† 1ste Art. Affald hos de Spæde. Samme finde vi mangfoldig hos unge og i Bæxten staaende Træer, der vel blomstre anseelig, men ere ikke i Stand til at bringe Mængden af de ansatte Frugter til fuldkommen Modenhed, og af den Uarsag lade samme falde, førend de ere bleve modne. Jo stærkere nu et Træ blomstrer, desto snarere udtrømmes Nærings-Saften, og saameget færre af Blomsterne komme til Fuldkommenhed. Forsigtige Urtegaards-Mænd pleie derfor at borttage en Deel af Blomsterne, hvorved de faae en større Mængde af fuldkomnere Frugter, og forebygge tillige derved at de unge Træer ikke blive alt for meget udmattede.

2den Art. Affald af Tørke. Ved en stærk og vedholdende Tørke, blive Bædskerne i Aegrene alt for meget formindskede, og den Næring der virkelig er i Aegeren for Planterne, er ikke i Stand til at trænge ind i de fine Kar der ere i samme. Kornhalmen bliver gulagtig, Aegrene lette, og aabner man Skallene, saa finder man en usuldfoms men Kierne.

Paa Græsarterne og Mossene, hvilke ganske bortvisne ved tørt Veirligt, og igien leve op ved den ringeste Regn, see vi denne Sygdom meget tydelig. De store Bæxter derimod, som trænge dybere i Jorden med deres Rodder, staae ikke Fare for Affald af Mangel paa Bædste, da dem, siden de stikke saameget dybere i Jorden, ikke kan fattes Bædste.

3die Art. Affald af Kulde. Indfalder der en stærk Nattefrost, efter at Frugten har sat sig, saa sprenger Kulden de af Tugtighed opsvolmede Kar, der skulde tilføre Frugten sin Næring, og Frugten fordærves og falder af. Ved vore Frugttræer, som for Barmens Skyld blive satte i Solen ved Murene, finde vi jævnlig denne Sygdom, da de altid baade tiligen blomstre og sætte Frugter.

4de Art. Affald af Mangtel paa Næring. Fiendes meer end ofte nok paa vore sandede og ufrugtbare Agre. Vi besaae dem aarlig, men den Frugtbarhed der er i Ageren, er ikke i Stand til at bringe Kærterne til deres Modenhed.

5te Art. Affald af Stilkens Beskadigelse. Naar Straaet paa Kornet bliver brudt ved en udvortes Beskadigelse, dog uden at blive reent afrevet, saa blive Kærrene derved sammentrekte, at Nærings-Saften ikke mere kan opstige i den Mængde, som tilforn, de allerede ansatte Korn tage af, og komte aldrig til den tilbørlige Grad af Modenhed og Fuldkommenhed. Dette er Aarsagen, hvorfor Stormvinde, Plads-Regn og Hagelen gjøre saa anseelig en Skade paa vore Korn-Marker.

6te Art. Affald af Insekternes Stik. Af Insekterne lide vore Bærter allermeest, men vi legge mindre Mærke til dem, fordi de ere saa smaae, omendstjont de dog ved deres næsten utallige Mængde og utrolige Yngelsomhed, fuldkommen erstatte deres ringe Størrelse. De foraarsage ogsaa ofte Manterne denne Sygdom; nemlig derved at de stikke Hul paa Frugterne og trække deres Næring til sig, hvorover Frugten omsider

fortor.

fortørres. Paa Frugttræerne finde vi jevnlig saadanne fortørrede Frugter hænge, hvori Insekterne alene ere skyld, og Ridder Linne beregner den Skade, som den Flue Srit alene gjør paa Byget, til en betydelig Sum.

Gen. V. Syldning. *Plenitudo.* *

Blomsternes Syldning skeer, naar Blomsterdekkene formere sig, og udelukke de indvortes til Blomsterne egentlig hørende Dele. Paa denne Maade kan Støvtraadene fuldkommen fortrænges, og da er Blomsteret aldeles ufrugtbar, da Befrugtelsen ikke kan skee; eller og Blomsterdekkene fortrænge ved deres Formerelse kun en liden Deel af Støvtraadene, ved hvilke Befrugtelsen undertiden kan skee. Maaden de opelkes paa, naar de drives stærkt, og naar Næringsfasteren er for overflodig, ere de egentlige Aarsager til fylde Blomster, og vore Blomster-Eiskere sætte deres største Kunst deri, at de kan frembringe dem, fordi de derved gjøre dem baade større og skønnere. Deri bestaaer Gartnerkunstens Overdaadighed, hvilket den hoiæ Priis man sætter paa disse fylde Blomster, og deres prægtige, men ikke nok bestemte Navne bevidne. Undertiden, men dog hiel den, finde vi denne Blomsternes Syldning ved

Frugt

Frugtræerne og de vilde Bærter hvorforsamme ogsaa her maae anføres iblant Planternes Sygdomme.

1ste Art. Syldning af de udvortes Blomsterdekkenes Formerelse; denne Art Syldning seer man sielden, og den pleier heller ikke at skade Bærternes Frugtbarhed.

2den Art. Syldning af de indvortes Blomsterdekkenes Formerelse er den alleralmindeligste Art af denne Sygdom. Roser, Hyacinter og Anemoner give overskudige Exempler derpaa, hvilke ved denne Blomsterbladernes Formerelse aldeles udelukke Støvtraadene, og derfor ogsaa ere ufrugtbare. Andre derimod som eenbladede Blomster, Flores monopetali, fordoble ifkun det indvortes Blomsterdekke, uden at udelukke Støvtraadene, og bære derfor ofte Frøe. Hine kalde Blomster: Kiendere syldte Blomster, (Flores pleni) men disse forøgede Blomster, (Flores multiplicati). Der ere endelig andre, som af det syldte Blomster drive en nye Stengel, der deels vøyer ud i Blade, deels drive Blomster. Dette finde vi undertiden ved Roserne, og de syldte Tusind: Synder (Bellis) og kalde saadanne (Flores proliferi) blomsterskydende Blomster.

3die Art. Syldning ved Honning-
 Earrenes (nectaria) Formerelse har man
 kun iagttaget ved faa Planter. Hr. Linne
 anfører i hans Philosophia botanica pag. 83.
 en saadan Art Syldning ved Nigella og Aqvi-
 legia, hvor deels Formerelsen af Honningear-
 rene udelukker det indre Blomsterdekke; og
 deels Blomsterdekket bliver tilbage; men
 Honningearrene blive større og foreene sig
 imellem Blomsterbladene.

4de Art. Syldning af det indvendi-
 ge Blomsterdekkes Forstørrelse finde vi hos
 adskillige Planter, som have tvende Slags
 Blomster; nemlig nogle frugtbare, med et li-
 det Blomsterdekke, der ere indsluttede af an-
 dre Ufrugtbare. Flores compositi, (sammens-
 satte Blomster) *Viburnum Opulus* og nogle
 andre give os Exempler derpaa, hos hvilke
 Syldningen bestaaer deri, at de indvendige
 frugtbare Blomster antage de udvendiges
 Skikkelse, Størrelse og Ufrugtbarhed.

¶ Classis II.

Udtærende.

Genus I. *Opælfse. Suffocatio. Etiolament.*
 Adanf. Famil. des Plant. I. 48.

Opælfelsen kiender man hos Bærterne,
 paa deres magre og svage Udseende, deres
 lange tørre Qviste, og paa deres saa gule
 Blade, so mere denne Sygdom tager Over-
 haand, so blegere bliver deres Farve, indtil
 de endelig efterhaanden fortoires, førend de
 begynde at bære Frugter. Aarsagen til den-
 ne Sygdom, ligger i Mangelen paa Luftens
 Bevægelse eller Omløb, uden hvilken hverken
 Dyr eller Planter kan opholdes. Begge
 trænge til Transpiration i en reen og sund Luft,
 og tillige til Bevægelse, der formerer denne
 Transpiration, hvorfor vi saavel hos Mens-
 neskerne som paa Planterne, der ere indslut-
 tede i taagede Steder, kan kiende deres Sund-
 heds slette Tilstand paa Farven de have.
 Vi see dette endog saa paa Zoophyterne,
 der foreene Grændserne af Planter og Dyr-
 Riget. De vare bestemte til at voxer i et
 Dyb under Vandet, hvorhen Vindens og
 Bølgernes udvortes Bevægelse ikke kunde
 naae, og derfor fik deres Blomster en frivil-
 lig

fig Bevægelse, uden hvilken de ikke havde
Funder bestaae.

1ste Art. **Uværelse af Stedets Ind-**
lutning, hos unge Træer, der paa alle Sider
ere omgivne med nogle høiere, finde vi denne
Sygdom meget ofte. De skyde lige i Bei-
ret med lange og svage Stammer, indtil des-
res Top er lige med Toppen af de omkring-
staaende, og de kan nyde den frie Luftes Ind-
sydelse. Have de ikke Kræfter nok, til at
naae denne Hoide, saa børvisne de efter-
haanden, blot af Mangel paa Luft og Be-
vægelse. Fornuftige Gartnere kiende nok
som denne Sygdom, og søge at forebygge
samme, ved at udrydde de alt for tæt staa-
ende Træer.

2den Art. **Uværelse af Mangel paa**
Lys. Jeg veed ikke, hvad Lysen egentlig gjør
til Planternes bedre Væxt, men Erfarenhed
viser, at samme er dem nødvendig til at kom-
me frem. Deraf kommer det, at de Plan-
ter, der i Drivehusene, ere alt for langt borte
fra Vinduerne, ere svagere; deraf kommer
det, at alle de Væxter som drives om Vin-
teren ved Kunsten, have een saa svag og gul
Farve, og jo stærkere man driver dem, des
blegere bliver deres Farve, og desto svagere
bliver deres Lugt; deraf kommer det omst-

der, at de i tykke Skove groende Planter, endog de, hvilke Naturen bestemte disse Steder, altid have den samme gule og sygelige Farve, og aldrig seer saa livlige ud som de andre.

X 3die Art. **Qvælelse af Frybende Planter.** Iblant vore skadelige Arter af Ukrud, have vi nogle, som med deres smale og lange Ranker sammenbinde Bæxterne, hindre deres Bevægelse og fuldkommen qvæle dem. Hidhen høre i Særdeleshed den saas kaldede Hørsilke (*Cuscuta*) og Snærrer (*Convolvulus*) hvilke ofte ere til stor Besvær for Haugen, da samme formedelsk sin tykke Stilk og store Blade fordre en fri Bevægelse.

X 4de Art. **Qvælelse af Insekter** er een i Drivehusene efter Ridderen Hr. Linnæus Bidnesbyrd meget giengse Sygdom. Den kommer af *Acaro telario* Linnæi, da den overtrækker Bladene med ganske fine Traader, som neppe ere at see, hvoraf de blive blege og bortvisne, og endelig falde af.

Gen. II. Tæring. *Tabes. Jaunisse.*

Adanf. Famille des Plantes. I. 48.

Tæring bestaaer deri, at Bærternes friske Ansælse og Bært efterhaanden aftager, indtil de endelig ganske bortvisne. Errax i Begyndelsen af Sygdommen begynde de at lade Bladene hænge, hvilke efterhaanden visne. Stammen begynder at faae en guulagtig Farve, og endelig uddøer den hele Plante. Ofte angriber denne Sygdom kun een Deel af Bærten, eller kun een Green, og saa kan man i Almindelighed redde det hele Træ, ved at bortskaffe og affauge det syge Deel.

Årsagen til denne Sygdom ligger i Nærings- Sæftens Forhindring af Omlobet af den ringe Nærings- Sæft, der udkræves til at underholde Planten. Saasnart en Deel af Planten, eller den hele Plante fattes den tilbørlige Næring, saa lider den strax, tager af, og gaaer endelig ganske ud. De kan vel endnu en Tidlang grønnes under disse Omstændigheder, men de pleie tillige at blive overfømmede af saadan en Mængde Bladeluus, der i kort Tid udsue alle deres endnu tilovers værende Kræfter.

1ste Art. Tæring af Mangel paa Næring. Jorden ernærer Planterne, saas længe der endnu ere nogle til Bærternes Næring tienlige Dele i den. Men ere samme allerede udiuuede, enten formedelst de alt for mange i den voxende Planter, eller formedelst Jordens egen flette Besskaffenhed; saa kan Rødderne deraf ingen Næring mere drage til sig, og Bærterne gaae efterhaanden ud af Tæring. Bore magre og sandige Aagre, saavel som de mellem Stenene i liden Jord voxende Planter, give os Exempler nok paa denne Sygdom.

2den Art. Tæring som Kommer af den urette Bund. Naturen har givet Dyrene en forskiellig Føde, og Planterne en forskiellig Jordbund, paa det den eene ikke skal fortrykke og undertrykke den anden. Forlade de denne Jordbund og komme i en anden der ikke var dem bestemt, saa ere de ikke ret i Stand til at forvandle Safterne til deres Næring. De blive hvert Aar svagere, og oversvømmede af saadan en Mængde Blades Luus, at de endelig reent ødeslægges, og ikke lade mindste Spor af deres Tilværelse tilovers. I uvidende Landmænds Hauger og Marker finde vi Exempler nok paa denne Sygdom; Hertil kan vi ogsaa regne de forskiellige Blandinger, som Blomster, Elskere bruge

bruge at vande deres Hauger med, hvilke som oftest forarsage Tæring.

3die Art. Tæring af Delenes Beskadigelse. Saasnart den Deel hvorved Planten skulde trekke sin Næring til sig beskadiges, saa reiser sig altid Tæring deraf; Hidhører i Særdelighed Roddernes Beskadigelse af Rod-Ormene, af hvilke vore Enge saa ofte pleie at lide.

4de Art. Tæring af Uddunstning efter Forplantningen. Forplantede Bærter ere ikke strax i Stand til, at trække saa megen Næring til sig, som Uddunstningen i en stærk Sommer-Hede kræver, og derfor see vi dem ofte, strax efter Forplantningen at bortvisne. Dette er Aarsagen hvorfor gode Gartnere altid pleie at forplante, naar det er tykt og Regnveir, eller dog i det mindste skaffe deres forplantede Bærter Skygge.

5te Art. Tæring af utidig Løvsald. De fleste af vore Træer tabe deres Blade i Efteraaret, men indtil den Tid ere de uundværlige for Træerne. Miste de dem før, saa lide de, og bortvisne ofte aldeles, som vi see paa de Træer, der om Foraaret behøves deres Blade af Oldenborrerne; eller paa de Mørkær-Træer, der paa en alt for gierrig

Maade beroves deres Blade, for at tlene
Silke: Ormene til Underholdning.

6te Art. Tæring af Udflod; Naar de
† harpiragtige Deles Afsondring bliver alt for
stærk, saa følger ofte Tæring derpaa, fordi
en stor Deel af Nærings: Saften derved
gaaer bort. Hos unge Gran: og Fyrre:
Træer finde vi denne Sygdom jevnlig, naar
alt for gierrige Harpir: Samlere, fiere alt
for dybe og for mange Skrammer i Barken,
see Gen. I. i følgende Classe.

7de Art. Tæring af Taare: Flod.
† Taare: Flod er adskillige Bærter naturlig;
men bliver disse vandagtige Bædsters Afson-
dring alt for stor, formedelst en udvortes
Beskadigelse, saa falde de ofte i Tære: Syge.
Vi finde jevnlig denne Sygdom hos de, paa
urette Tid beskaarne Biin: Ranker, som ogsaa
saa hos de tappede Birke: Træer.

8tende Art. Tæring af Snylte: Plan-
† rer. Snylte: Planter kalde vi dem, som
flaae deres Rodder dybt i andre Bærters
virkelige Substants, og trekke en Deel af
deres Nærings: Safft til sig. Planterne
lide meget af disse Snylte: Giæste, og naar
de alt for stærkt formeres, saa falde de ofte i
en Tære: Syge, der bliver dem begge dødelig.

Classis III.
Ag. n. d. r.

Gen. I. Udflod. Extravasatio. Depos. γ
 Adans. Famil. de Plant. I., 49.

Udflod bestaaer deri, at en slimagtig Bædffe affondres igiennem Barken; hvilken saasnart den kommer i Luften bliver tyk, og efterhaanden ganske haard. Denne udløbne Saft lader sig enten opløse i Vand, og kaldes Gummi, eller lader sig opløse i forskjellige Arter Spiritus og kaldes Resina; som igien, efter de adskillige Træ-Arter paa hvilke de ere vorede, ere forskjellige, og deels bruges til Lægedom, deels til Røgelse. Derfore søge vi ogsaa ved Kunsten at befordre denne Sygdom, for at kunde faae den udflødende Saft i en desto større Mængde. Vi sfiære om Foraaret en Skramme i Barken, og om Efteraaret samle vi den storknede Saft; men Træerne lide altid noget derved i deres Bæxt; og dersom vi sfiære for mange eller for stærke Skrammer i dem, saa falde de i Træ- Syge og bortvisne. Aarsagen til denne Sygdom ligger i Saft- Karrenes Sønderrivelse; og vi kan i den Henseende ligne dem med de forskjellige Arter Blodflod, der findes hos Dyrene, og vel undertiden ere dem en Sundheden fordeelagtig Afførelse,
 men

men dog altid tillige forårsage en Svaghed i Legemet. Naturen anvender den største Deel af sine Kræfter paa at oprette denne Skade, hvorved Udfloddet altid bliver stærkere og stærkere. Men det er dog sielden, at Planternes naturlige Udflod er saa stærk, at vi have fornøden at bruge nogle Midler derimod. Det beste Middel er, at affkiære den beskadigede Deel, og forbinde Stedet med Træs Bop.

1ste Art. Udflod af Barkens Beskadigelse. Af enhver Beskadigelse paa Barken, enten den er skeed af en Hændelse, eller ved Kunsten, kan denne Sygdom komme, og jo stærkere Beskadigelsen er, desto stærkere pleier og Udfloddet at være.

2den Art. Udflod af Sastriiighed. Sasternes Mængde kan undertiden blive saa overflodig, at Karrene ikke ere i Stand til at rumme dem. De udvide sig kun saa vidt, som Delene tillade det, og omsider rævne de, og Udfloddet viser sig.

3die Art. Udflod af Sasternes Skarphed. Baxternes Saster og Bædsfer, kan ligesom Dyrenes antage en saadan ødende Skarphed, at de borttære Karrene, og flyde ud. Hos Baxter der staae ved muddret Vand, har Udfloddet ofte denne Aarsag.

Gen.

Gen. II. *Lacrymatio.* Taare-Flod. *f*

Taare-Flod bestaaer i en vandagtig Bædskes Affsondring igiennem Dinene. Denne Sygdom er aldeles forskiellig fra den forrige, da Plantens Nærings-Saft i denne Sygdom udslyder igiennem Dinene, eller Træets Kar, i hiin derimod, slyder den enhver Plante i Særdeleshed egentlig tilhørende Saft, igiennem Barkets Kar. De ere følgerig forskiellige saavel i Henseende til Stedet, hvorfra Materien udslyder, som i Henseende til den udslydende Materie selv. Vi finde ikke dette Taare-Flod hos alle Bærter. Det er en Egenkab der kun findes hos faa, som f. Ex. hos Bjuns træet, Birketræerne, Balsbirk, og adskillige Piletræer. Den yttres sig heller ikke alletider, men fornemmelig om Foraaret, naar Nærings-Saften først begynder at stige op i Bærterne, og det er en almindelig Gartners Regel, at man enten aldeles ikke, eller dog kun ganske lidet beskæerer de Bærter om Foraaret, som have Taare-Flod, paa det de ikke ved Nærings-Saftens stærke Udshydelse skal svækkes. Den rette Tid at beskære dem er i Efteraaret, eller og meget tilig om Foraaret, forend Nærings-Saften endnu har begyndt at stige. Paa Birke-Træet Balsbirk

birke og i Indien paa Palmetræerne bore man et Hul paa Stammen, og søger derved at formere Udskydelsen af denne Badske, der er bekiendt under det Navn Birkevand, Balsbirke Sæft og Palme: Bliin. Men Træerne tage siensynlig Skade deraf.

1ste Art. Naturlig Taare: Flod. Nogle Træer pleie altid om Foraaret at fælde Taarer af Dinene, og dette er mere en naturlig Egenskab de have, end en virkelig Sygdom. Dette naturlige Taare: Flod har heller ingen onde Følger, thi sielden bliver det saa stærkt, at det skulde foraarsage en Svaghed. Men jo stærkere deres Næring, og jo odflydligere deres Nærings: Sæft er, saa meget stærkere fælde de ogsaa Taare, men dette ophører af sig selv, naar Bladene efterhaanden udvikle sig.

2den Art. Taare: Flod af udvortes Beskadigelse. Der er intet hvorved man kan bringe et Træ til større Fuldkommenhed, end ved en vel indrettet Beskiærelse. Beskiærer man dem derimod om Foraaret eller faa de en Beskadigelse, der trænger ind til Træet, naar Sæften har begyndt at stige, saa flyde Taarene i stor Mængde, Træet svækkes, og falder endelig i en ordentlig Træ: Syge.

Gen. III. Honning-Dugen. *Erysiphe.* γ
Le Givre. Adanf. I. 45.

Honningdugen bestaaer i en tyk slimagtig Bædskes Afsondring paa Bladenes Overflade. De deraf angrebne Planter faae store slimede Pletter paa Bladene, hvilke endog, naar Sygdommen er stærk, flyde sammen og dryppe; men snart udtørres og stærknes af Solens Hede. I Natte-Rislingen synes den egentlig at være stærkest, og de af den lidende Planter blive ofte i een Nat aldeles fordærvede deraf, de blive bestandig svage, og bære enten aldeles ingen, eller dog faa, og intet smagende Frugter. Hos Humlen er Honning-Dugen den almindeligste og skadeligste Sygdom, hvilken ofte i een eeneste Nat ødelægger hele Humle-Hauger. Man har gjort sig megen Umage for at opdage den sande Aarsag til denne fordærvelige Sygdom; men hidindtil ere Naturkyndige endnu ikke blevne enige om den. Nogle paastaae, at Honning-Dugen alene falder med visse Binde, som anden Dug, hvorover den og skal have faaet Navn af Honning-Dug; men denne Mening strider aldeles mod Dugens Natur, og imod de Omstændigheder der ere ved Honning-Dugen. Vi finde aldrig at Dugen, der er almindelig for alle Dyr

Dyr og alle Planter, kan antage en saa als
 mundelig skadelig Egenſkab, hvoraf den hele
 Egn's Udelæggelse endelig maatte følge:
 Ved Honning: Dugen derimod ſee vi ikke
 aleneſte, at ſamme ei alene ikkun angriber
 nogle Arter af Planter; men og ikke engang
 alle Planter af ſamme Art. Saaledes kan
 vi finde et af Honning: Dugen dryppende
 Humle: Beed, hvor alle omkringſtaaende
 Bærter, ja endog adskillige Humle: Planter
 i ſamme Beed ere aldeles forſkaenede. Des-
 uden kan man af Planternes derpaa følgen-
 de Svaghed ſlutte, at en Deel af deres Saft
 maae være gaaet i Løbet formedelſt Honning:
 Dugen.

Adanſon i ſin Familie des Plantés hidles
 der Honning: Dugen fra en forhindret Ud-
 dunſtning, der ſkal komme af Mangel paa
 friſk og reen Luſt. Vi have andre Syg-
 domme, der komme af Mangel paa Luſtens
 Omlob og Uddunſtningen; men de Tilfælde
 der ere ved Honning: Dugen, ere ſaa for-
 ſkiellige fra dem, der forekomme ved en for-
 hindret Uddunſtning, at jeg umuelig kan holde
 den for Aarſagen til Honning: Dugen, i
 Særdeleſhed da den ſtore Mængde af den
 affondrede Bædſke, ſnarere ſynes at tilkien-
 degive en alt for stærk, end en forhindret
 Uddunſtning.

Andre

Andre troe, at denne Sygdom kommer af Blade: Luus og Snegle, der i Hobevis pleie at indfinde sig paa de syge Planter. Jeg skulde meget mere ansee dette for en Folge af Sygdommen, end en Aarsag til den. Insekterne og Sneglene finde Behag i denne udløbne sødagtige Saft, og forsamle sig derfor fra alle omkringstaaende Bæxter for at udsue den.

Ridderen Linne angiver i sin Skaanske Reise, en anden og ganske forskiellig Aarsag til denne Sygdom. Han troer nemlig, at den kommer af Phalenæ *Humuli* Larver, som angribe Roden af Humle: Planterne, og han paaستاer at han har frembragt denne Sygdom, ved at strøe denne Nattesugls Eg omkring Roden af Humlene. Det synes rimeligt, at denne Sygdom kommer af de indvortes, og til Bedligholdelsen nødvendige Deles Beskadigelse. Vi vide af Lægekunsten, at de, der have en stærk Skade i de indvortes og ædle Dele, miste alle deres Kræfter formedelt stærk Natte: Sved. Skulde denne Natte: Sved ikke have nogen Lighed med Honning: Dugen? Af Rodens Beskadigelse maa nødvendig komme en slette: re Næring, af denne en Mæthed i den hele Plante, som omsider slaaer ud til en Honning:

ning: Dug. Men besynderligt er det, at denne Honning: Dug i Almindelighed kommer i en Nat, og forgaaer ligesaa hastig igien, uden at man enten i Forveien, eller siden efter mærker mindste Spor deraf.

Man har foreslaaet adskillige Midler mod denne Sygdom, efter det som man har holdet for den rimeligste og naturligste Aarsag til den. I de oeconomiske Samlingers XX. Stykke pag. 712. anfores et, om hvis Virkning jeg ønskede en tilforladelig Efterretning. Det bestaaer deri, at man skal bruge Svine: Møg til Gødning. Vi veed at Svine: Møg er det kraftigste Mittel vi have imod Insekterne, og naar dette Mittel findes at være tilforladelig, saa kunde man deraf føre et stærkt Beviis for Aarsagerne til denne Sygdom, af Insekterne.

† Classis IV.

† Raadnende.

† Genus I. Forraadnelse. *Caries*.
Pouriture. Adanf. I, 50.

Forraadnelse bestaaer deri, at de træagtige Dele af Stammen opløses, og efterhaanden forandres til muddret Jord. Denne Sygdom begynder gemeenlig i de udvortes Dele,

Dele, griber altid mere og mere om sig, indtil det hele Træ er udhulet, og der ikke bliver andet tilbage end Barken, der fyldes med en blød og feed Mudder: Jord, af det forraadnede Træ. Viletræerne ere i Almindelighed denne Sygdom underkastede, og ofte finde vi, at der ikke er blevet andet tilbage end den yderste Bark, og dog skyde Grenene aarlig deres Blade. Insekterne i Særlighed *Dermestes* og *Cerambyx*, gjøre ogsaa meget til Træets hastige Ødelæggelse. Saa snart kun et Træ bliver angrebet af Forraadnelse, saa giennembores de det paa alle Kanter, og beforder paa alle Sider Fugtighedens Indtrængelse og Forraadnelse's Forøggelse. Aarsagen til denne Sygdom ligger i Bædskernes overhaandtagende Standsning, der antage en Skarphed, og angribe og forværre de faste Dele af Træet. Enhver stillestaaende Bædske, enten den nu er indsluttet i Karrene, eller kommer uden fra til dem, er i Stand til at forårsage saadan en Forraadnelse.

1ste Art. Forraadnelse af Regnvandets Standsning. Barken er af Naturen bestemt til at udeholde Lusten, Fugtighederne og Regnen. Men bliver denne yderste Bark beskadiget, eller vel og en Green afhugget, saa at Regnvandet kommer til at staae i

G 2   Saaret,

Saaret, og kan umiddelbar virke paa de træagtige Dele, og forårsager Skarpheden af det staaende Vand denne Sygdom. Dette er Årsagen, hvorfor Gartnerne saa omhyggelig tillukke Saarene paa Træerne med Trævog og de afhugne Grenene, for at bevare dem for Luftens og Vandets Virkninger.

2den Art. Forraadnelse af Nærings-
Saftens Standning. Nærings-
Saften har de samme Egenskaber, som de øvrige
Bædsker, nemlig at den ved Cirkulationens
Eilstoppelse antager en Skarphed og angriber
de omkringliggende Dele. Hvor derfor
Nærings-
Saften er alt for overflodig, og
samme begynder at standse, der raadner Træet
et snart. Vi see dette i Særdeleshed paa de
afkappede Vile-Træer. Nærings-
Saften der tilføren var vant til at opstige i Grenene,
kan ikke saa strax igien træde tilbage, den
standser og forårsager en Forraadnelse, om
man end nok saa noie forbinder Stammen
for den udvortes Luft og de udvortes Bædsker.
Det eeneste sikre Middel imod Forraadnelsen,
er at afficere den beskadigede Deel. Men det
maa saavidt mueligt er skee senkret, og
Saaret maa tillukkes med got Træ-Vog,
for at holde den udvortes Fugtighed ude.

Gen. II. Smalnelse. *Putredo.* ¶

Smalnelse bestaaer i Plantens blode Deles Oplosning og Bedærvelse, som efterhaanden forandres til et slimigt og muddret Bæsen. Denne Sygdom kan enten angribe Roden, og da bortvisner den hele Plante strax, da den unddrages sin Næring, eller den angriber ogsaa den umodne Frugt, som vi ofte blive vaer hos de kisdagtige Frugter, ja endog ved Kornet.

Årsagen til denne Sygdom ligger fornemmelig i en overflødig og standsende Bædse, der angriber de omliggende Dele, indtil de omfider begynde at giæres og smulne bort. Udvortes Omstændigheder, og i Særdeleshed det fugtige Veirligt kan gjøre meget dertil, hvorføre vi saa ofte i vaade Aaringer maae see at vore Mark- og Træ-Frugter smulne hen.

1ste Art. Smalnelse af for seed ¶
Jord. Enhver Bæxt udfordrer sin egen Jord- Art, og give vi dem en federe og rigere, end den de ere vante at vore udi, saa lide de jevntlig af denne Sygdom. Nærings-Saften opstiger i større Mængde, end der behøves til Plantens Næring, den standser derfor i adskillige Kar, bliver skarp og op-

æder dem. Dette erfare de Elffere af Bloms-
ster, der plante deres Blomster især Nelliker
og Zibel. Værter i en alt for stærk giødsker
Jord, for at faae desto større og skønnere
Blomster, men af hvilke dog den største
Deel smulne hen.

2den Art. Smalnelse af formegen
Væde. Al standsende Vædse, den maae
komme af Nærings-Saften eller af Regnen,
forarsager denne Sygdom. Dette see vi
paa de Urtepotter, hvori der ikke er Hul i
Bunden til Vandets Aflob, og dog alligevel
blive daglig stærk vandede. Jorden bliver
suur, og oventil bedækket med Mos, og de
deri plantede Værter forraadner. Det
faaede Korn lider ligeledes af Fugtigheden, i
Særdeleshed hos os naar vi i Esteraaret
faaer sildig tilsaet; fordi det vaade Veirligt
allerede fuldkommen har begyndt.

Denne Sygdom finde vi hos vor bløde
Eræfrugter, i Særdeleshed hos Kirsebær, ja
endog hos vore Kornarter. De falde ofte
hen i Smul paa Stammen, formedelst den
overflødige Vædse, endog forend de blive
fuldkommen modne.

3die Art. Smalnelse af udvortes
7 Bestadigelse. Naar de udvortes Dele
enten

enten af Roden eller Frugten, ere beskadigede, saa kan Bødsken saameget lettere trænge ind, og forarsage denne Sygdom.

4de Art. Smaltnelse af Snyltes Planterne anfører Duhamel i Act. Parisiens. om Safran. Sammesteds beskriver han en svampagtig Bæxt, der angriber de knortede Rødder paa Safranen, og forvandler dem til et muddret og fordærvet Bæsen.

Gen. III. Kræbs. Cancer.

Adanf. I., 52.

Kræbs kiender man paa store Geværter eller Bulker paa Stammen, hvilke bestaa dig, endog i den tørreste Aarets Tid, give en ædende Bødske fra sig; der angriber de, omkring dem sig befindende Dele. Træerne lide ofte overmaade meget af dem, og jeg har seet Hauger, i Særdeleshed i vore fugtige og lave Marsklande, hvor næsten alle Træer vare betagne af denne Sygdom. De udtæres efterhaanden af samme, og bortvisne tilsidst aldeles, naar denne Sygdom ogsaa er kommen indtil de indvortes Dele.

Årsagen til denne Sygdom ligger i en fordærvet Nærings-Saft, der omsider antager en raadnende Skarphed; der æder sig

igiennem de omliggende Dese; og jo mere raadnende denne Bødffe bliver, desto hastigere og stærkere angriber den ogsaa Træet.

Jeg kiender ikke mere end en Art af denne Sygdom, der kommer af fordærvet og muddret Vand. Det skarpe i dette Vand meddeles Nærings-Saften, hvorover samme efterhaanden igiennemæder Rørene, og forarsager denne Sygdom. Jeg har selv for nogle Aar siden, seet et Dvæde-Træ, der var plantet paa et lavt Sted, hvorhen Bødffens af et ikke langt derfra liggende Nød-ding-Sted, havde sit Aflob, hvorover dette Dvæde-Træ blev særdeles medtaget af Kræbs; da jeg ellers ikke mærkede noget Spor af denne Sygdom i den ganske Hauge.

Adanson melder paa det anførte Sted endnu om en anden Art af denne Sygdom, nemlig en, hvori denne fordærvede Bødffe ikke rinder ud, men opholder sig imellem Træ og Barken. De stærkeste Træer, der angribes af den, bortvisne; uden engang at give det mindste Kiendetegn til de skarpe Bødffers Afsondring. De beholde deres visne og tørre Blade, og naar man sælder dem, saa lader den fordærvede Bødffe sig see imellem Barken og Træet.

Det

Det eeneste sikre Middel mod denne Sygdom bestaaer i, at man affiærer den ganske Bux; hvorved denne ædende Vædskeskillen derfra. Men man maae tillige søge at have Aarsagen til den fordærvede Nærings-Saft; ellers kommer Sygdommen inden kort Tid igien.

Gen. IV. Røst. Rabigo. Rouille. Duhamel Elem. d'Agriculture Tom. I.

Røst ytrer sig saavel paa Stilkene som paa Bladene af Bæxterne, sprænger den yderste Hud paa dem, og skuler deres Overflade med et løst og brunt Pulver. Ofte forarsager den kun smaa Pletter paa Bladene, og da hindrer den Planterne kun meget lidt i deres Bæxt, men hvor den tager Overhaand, og omsider angriber Stilkene, lider Bæxten meget og fortorres ofte aldeles. Røst finde vi ved særdeles mange Planter, og fornemmelig paa Hvede og Byg-Agrene, hvor Straaet aabner sig, og giver dette brune Pulver af sig. I vore nordiske Lande er denne Sygdom dog seldnere, og af ringere Betændthed, end i de sydlige Dele af Europa, hvor den ofte aldeles tilintetgjør Haabet om en riig Høst.

Rusten forekommer mig at have megen Lighed med Branden. Branden forandrer de til Befrugtelsen hørende Dele i et sort Pulver, Rusten forandrer de, under Huden liggende Dele, til et brunt Pulver, og imellem begge synes Stedet at gjøre den fornemste Forskiel. I det mindste troer jeg, at Aarsagen til begge disse Sygdomme er aldeles een og den samme. Forfatteren af en liden Afhandling om Rust i Kornet, tilskriver Insekterne denne Sygdom, omendskiønt han i samme Afhandling ikke er i Stand til at bevise det. Insekterne foraarsage os ofte megen betydelig Skade; men som bliver os skjult; fordi disse Dyr ere saa smaae. Men derfor kan vi dog ikke nægte den. Vor Forstand og vor Indbildnings-Kraft taber sig ligesaavel i det liden, som i det store; da Naturen i begge Dele er uendelig. Imidlertid udkræves der endnu Tid og vore Efterkommeres Flid til fuldkommen at opdage Aarsagen til begge disse Sygdomme.

Som Midler mod Rust, foreslaae de beste Landmænd de selvsamme, som bruges imod Brand, nemlig at forandre Sædeforret og bløde det i en Salt- eller Kalk-Lage.

Classis V.

Skade.

Gen. I. Rævning. *Fissura.* Jerfes.

Adanf. I., 45.

Ved Rævningen siekkes enten den yderste Bark paa Træerne, eller endog Træet selv inden i, i Længden. Den første Art kan man let kiende, da man strax kan see den, men den anden Art, der ofte er forbunden med en stærk Raslen, paa Barkens ulige Forhøielse, som kommer af den ulige Længde Træet har paa det Sted hvor det er beskadiget. Disse Rævner saavel i Træet som i Barken læges aldrig, men de gaaer deris mod længere og længere, og giøre Træet ofte uskicket til Snedker- Arbeide.

Aarsagen til denne Sygdom bestaaer i en alt for stærk Udvidelse af de indvortes Dele, hvorfore de udvortes Skiul ikke ere i Stand til at indeholde dem; men endelig maae rævne. Hos unge Træer, der staae i stærk Væxt, og hvis Kar ere opsvolmede af megen Bædske, finde vi meest denne Sygdom.

1ste Art. Rævning af Kulde. Kulden saavel som Heden udvider Legemerne, og deraf kommer det, at vore Træer i en meget haard Vinter med stor Bragen rævne i Længde.

i Længden. Dog er denne Sygdom ikke saa meget almindelig, og Frosten maae være overordentlig stærk, førend den er i Stand til at frembringe denne Virkning. I Haverne hvor de udenlandske Træer maae udstaae en ringe Grad af Kulde, søge vi at forebygge denne Sygdom, ved at lægge Giødning omkring Roden, eller ved at binde Halm om Stammen.

2den Art. Rævning af Safterighed. Den alt for store Driven eller Overflodighed af Nærings-Saft kan ogsaa forarsage Træernes Rævning, i Særdeleshed naar disse Bødder endnu efterhaanden mere udvides af en vedholdende Varme. Vel faaer Barken formedelsst den deri opstigende Saft en større Smidighed, og lader sig derfor ogsaa stærkere udvide, men hos Træer der staae i en alt for feed Jord, er denne Udvidelse ikke tilstrækkelig at forebygge Sygdommen, og Barken eller Træet rævner dog omfider. Det eneste Middel mod denne Sygdom er, at man søger at have den Safterighed, hvoraf den haver sin Ursag.

Gen. II. Galler. Gall. Adans. I. 47.

Galler kalde vi alle de Knuder og Gesværter, der kommer af forskjellige Insekters Stik. Vi finde dem paa alle Dele af Bærterne, og deres Forskiel bestaaer alene i deres Skikkelse, Størrelse, og det Sted af Bærten de sidde paa. De ere ofte af en anseelig Størrelse, og danne sælsomme Figurer, der have tildraget sig Naturkyndiges Opmærksomhed. Saaledes finde vi de saa kaldede Galæble paa Ege-Træerne. Vedeguar paa Rosen-Træerne, og de store Bulker eller Tophi paa Stammen af Træerne, synes ligeledes at have Insekterne at takke for deres Tilværelse.

Ursagen til Galler ligger i Insekternes Stik; de lægge nemlig deres Æg i et Saar der kan være paa et eller andet Sted paa Mانتen, hvilket ikke kan læges igien, saa længe dette fremmede Legeme ligger deri. Den udkrybende Maddike opæder efterhaanden de omliggende Kar, og nærer sig af de sammes Nærings-Saft, da Tilløbet altid bliver stærkere, fordi Naturen driver dem til denne Deel, for at skaffe det unaturlige bort. Endelig formerer sig den tilflydende Nærings-Saft i disse unaturlige Gesværter, hvilke bestandig tage til, saalænge Maddiken sønder,

søndernager de omliggende Kar. Linn. Cynips er det egentlig der forarsager denne Sygdom, og enhver Art af disse Insekter forarsager en forskjellig Form af Galler.

Det saa kaldede Moder-Korn (Clavus) er ikke andet end en Art af denne Sygdom. Det kommer paa samme Maade, nemlig naar Thrips Physapus Linn. angriber det endnu spæde Rug-Korn, og lægger sin Eg deri, hvorover det vøyer frem uden for Skalsen, bliver sortagtig, ujævnt og indvortes svampagtigt, med et fordærvet og skrunagtigt Meel. Vi finde den samme i Blomsterne paa Lotus Corniculatus og Cerastium; men ikke hos de øvrige Korn-Arter, uden alene ved Rugen. Mange Læger have foregivet, at dette Moder-Korn skulde være Aarsag til Dvæg-Sygen, (Raphania Linnæi) hvilket dog strider aldeles mod Erfaringen. Børnene i adskillige Egne i Holsteen, pleie at udlede disse Korn og at æde dem i temmelig Mængde, uden at de nogensinde anfaldes af denne Sygdom, da jeg dog er vis paa, at ingen kan faae dem i saa stor Mængde med Brødet som disse Børn faae dem, naar de æde dem alene. De nyere Anmærkninger som Lægerne have gjort bekræfte just det samme.

Gen. III. Vandskabning. *Monstrositas.* f

Vandskabning kalde vi de Tilfælde hos Væxterne, naar samme eller en Deel af dem faaer en usædvanlig Skikkelse. Den kommer jevnligst af Dyrknings- Maaden, hvorfore vi ogsaa i Særdeleshed finde disse Vandskabninger i Haugerne, hvor man sætter den høieste Priis paa dem, jo mere vanskabte og unaturlige de ere. Hidhen høre Tulipanerne med de store Blomster og de indskaarne Blomster-Blade, hidhen høre de adskillige sælsom skikkede Rødder og Stilke, de krusede og ofte mangefarvede Blade, som ikke ere andet end Vandskabninger, som enten Kunsten, eller et vist Tilfælde have frembragt.

Imidlertid maae man gjøre Forstiel paa disse Gevæxter og Fyldningen, eller de fyldte Blomster, hvilken i det den formerer nogle til Blomsteret hørende Dele, udelukker andre, og derved gjør Planten ufrugtbar. Disse derimod bære ofte Frø, da de hverken formere eller formindste Planternes Dele, men alene give de sædvanlige Dele, en usædvanlig og fremmed Skikkelse.

Årsagen til denne Sygdom ligger enten i en alt for stor Overflodighed, eller urigtig Anvendelse af Nærings-Saften; hvorved
Delene

Delene enten blive forstorrede eller forandrede. Dyrknings: Maaden, Omplantningen og Barmen, ere jevnligst Modrene til denne Sygdom; hvorfore vi ogsaa ved at forandre Dyrknings: Maaden, igien kan bringe dem til deres rette Natur.

1ste Art. Vanskabning af Safrighed er iblant alle den almindeligste Art af denne Sygdom, der kommer deraf, at Planterne staae i alt for god Jord, og blive alt for vel pleiede.

2den Art. Vanskabning af Varme. Forandringen af Himmelegnen, eller af Varme og Kulde har en betydelig Indflydelse paa Baxternes forskiellige Forandreinger. Heraf komme de store Frugter; de laadne; og maaskee ogsaa de mangefarvede Blade. I særdeleshed synes Himmelegnen at have Indflydelse, paa Størrelse, Smaagen, Lodenheden og Farven.

3die Art. Vanskabning af udvortes Beskadigelse. Af en udvortes Beskadigelse komme i Almindelighed de krumme, skæve, paa forskiellig Maade forvorne og sammenvorne Planter. Jo stærkere Beskadigelsen er, saameget mere vanskabe pleier og i Almindelighed Planten at blive, isald den ikke deraf aldeles bortvisner.

4de Art. Vanstøbning af en urigtig X
 Befrugtelse, forskiellige Planter's Sam-
 menblandelse ved Befrugtelsen, frembringer i
 Almindelighed Forandringer, som ere fuld-
 kommen forskiellige fra alle de andre. Men
 de fleste af dem ere tillige ufrugtbare, og
 forplanter sig folgelig heller ikke.

Gen. IV. Vanførhed. *Mutilatio.* X

Vanførheden bestaer deri, at Vær-
 terne enten aldeles udelukke een dem ellers
 naturlig Deel, eller dog i det mindste frem-
 bringe dem smaa eller usuldkomne. Den
 er deri forskiellig fra Fyldningen, at de
 indvortes Forplantnings Dele vel ude-
 lukkes ved Fyldningen, men dog er-
 stattes, eller meget mere fortranges ved
 andre Deles Formerelse: men de vanføre
 Blomster fattes derimod en eller anden
 Deel, uden at andre derfor formeres eller
 forstorres. Vi finde denne Sygdom for-
 nemmelig hos de Planter, der blive for-
 plantede fra een Himmel:Egn til den anden,
 omendskiont der ogsaa ere nogle; der ude-
 lukke visse Dele, endog naar de staae i deres
 egen Jordbund.

Marfa:

Thr. Selsk. Skr. 5. D. H h

Uarsagen til denne Sygdom sætte de fleste i Mangelen paa en tilstrækkelig Varme; da den jevnligst antreffes i vores kolde Klimmel-Egn hos de udenlandske Bærter; men jeg tvivler meget paa at Mangel paa Varme skulde være den eneste Uarsag til dette Tilfælde. Vores almindelige Glaux, der aarligen pryder vore Strandbredde med sine smaa kiedfarvede Blomster, kommer efter Adansons Bidnesbyrd frem i Paris, uden Blomsterblade, hvilket vist ikke kan komme af Mangel paa Varme.

1ste Art. Vansørhed ved det indvortes Blomsterdække; er hos os almindelig hos forskellige Planter fra de varmere Egne, de frembringe tildeels ingen Korolle, eller den er dog saa liden, at den ikke fortjener Navn deraf.

2den Art. Vansørhed ved Støvtraasdene. Vi findeielden at Bærterne udelukke Støvtraadene aldeles; undtagen hos de hvide Blomster; men oftere at de frembringe færre, end de egentlig skulde have. Hos dem, der have 10 Støvtraader (Decandria) er denne Sygdom almindeligst.

3die Art. Vansørhed ved Stikken. Ofte forekomme os Planter, der i Almindelighed

lighed pleie at have en Strik nu at fattes den; og dog uagter denne Feil, blomstre og bære Frøe. Nogle af Tidsearterne ere i Særdeleshed dette Tilfælde underkastede.

4de Art. Vansørhed ved Bladene, $\times$
naar nemlig Bladene forandre sig til blotte Skiel, der skule Stilken.

Classis VI. $\times$

Udvortes. $\times$

Gen. I. Koldfyr. *Sphaerul.* $\times$

Koldfyr bestaaer i Bæxtens pludselige Standsning, hvoraf Bæxterne paa engang $\times$ visne, blive fortagtige, tørre og omsider gaaer ud. Denne Sygdom er deels almindelig og angriber den hele Plante, deels kreffter den kun een eller anden Deel af samme, hvilken da falder af, uden at den tilbageblevne og friske synes at lide noget derved, eller standse i Bæxten. Ved Ulex Europæa er denne Sygdom meget almindelig, da nesten altid en stærk visnet Green vandskaber denne ellers smukke Busk, hvorover den og er saa meget mindre tienlig til levende Gierder.

Arsagen til denne Sygdom ligger deri, at Næringsstoffernes Omlob ganske forhindres, men dette har dog altid sin Grund i en udvortes Beskadigelse. Saa snart Næringsstoffet standser aldeles, saa maa og Planten, eller den angrebne Deel udøe og bortvisne; hvilket snart kiendes paa den fortagtige tørre Farve, som den da faaer.

1ste Art. Koldsyr af Kulde, i vore Nordiske Lande skeer det ofte at Bærterne uddøe af Kulde og fryse bort; særdeles i Foraaret, naar Saften allerede har begyndt at stige. Det er sielden at Vinterskulden gjør vore Bærter Skade, men de haarde Frofnætter der indfalde om Foraaret, sprænge ved den stærke Udvidelse de af Næringsstoffet allerede opfyldte Kar, og den betagne Deel gaaer ud. Jo skionere, varmere og fugtigere Veirliget har været, saameget skadeligere er en indfaldende Frofnat. Deraf kommer det, at de paa lave og fugtige Steder plantede Bærter, altid staae mere Fare for at fryse bort, end de, der staae paa høie og tørre Stæder. Detsaarsag er det vanskeligt at bestemme, hvilke Bærter der egentlig kan staae sig for vor Vinter, da det ikke altid er den stærke Grad af Kulden hos os, der dræber de udenlandske Planter, men i Almindelighed de særdeles

særdeles Omstændigheder der følge med
 Kulden, af hvilke endog adskillige af vore
 indenlandske Bærter pleie at bortfryste.

2den Art. Koldsyr af Zeede. Adan-
 son anfører Exempler paa stærke Træer,
 som paa en Morgen ere blevne dræbte ved
 Solestraalernes Reflektion fra Vinduerne
 af et Drivehuus.

3die Art. Koldsyr af Ovælselse finde
 vi hos Syr- og Grantræer, hvis nederste
 Grene altid holde op at vove, saa snart de
 beskygges af de overste.

Gen. II. Spedalskhed. *Lepra*. La Mouffe. X
 Adans. I, 45.

Spedalskhed bestaaer deri, at den yderste
 Bark bedækkes med adskillige Mossarter, X
 hvilke bestandig blive ved at vove paa den;
 og forhindrer Træets Uddunstning. Det
 synes dog ikke at disse Mosse i sig selv til-
 føie Træerne nogen virkelig Skade, eller
 unddrage dem Næringskraften, da de alene
 sidde paa den yderste Overflade af Barken,
 uden at trænge ind i Træets egentlige Sub-
 stants. Imidlertid tilkiendegive de dog
 altid, hvor de ere i nogen synderlig Mængde,
 Træets slette Tilstand. Paa unge, stærk
 H h 3 vovende

voksende og sunde Træer finder man sielden Mos; men desto mere paa de gamle og svage. Disse Mosser ere forskiellige Arter, og synes især af Naturen at være bestemte til, at trekke de suure og standsende Bædsker til sig, hvilke synes at være deres meste Næring. De have enten aldeles ingen, eller og, saa smaae Rodder, at de ikke ere i Stand til at trænge ind med dem i Jorden eller i Træerne, men udbrede sig aleneste paa deres Overflade. De fortørres derfor ved enhver indfaldende Heede eller Torke, ere uden Liv og uden Væxt, indtil et paafølgende vaadt Veirligt igien giver dem nye Næring og nyt Liv. Allevøgne hvor Bædskerne standse, og faae en Suurehed og Skarphed, der er dræbende for de andre Værter, finde vi Mosserne i stor Mængde, som da indtage alle ledige Pladser. Derfor yttre de sig hastigen i Urrepotter, der blive stærkt vandede, og som intet Afkob have, derfor finde vi dem paa suure Enge, hvor ellers ikkun faa Værter kan komme fort. Imidlertid synes mig dog ikke, at Mosserne virkelig tilføie Engene eller Træerne Skade; omendssiont de altid tilkiender give, at samme ere i en slet Tilstand; og jo flattere og mere fordervede de blive desto lystigere vokser Mosserne. Dette see vi tydeligen paa Træerne, thi Mosserne blive bestandig
ved

ved at vore, omendkiønt Træet afbugges eller bortvisner. Skulde ikke maa skee en forderuet og suur Uddunstning, af Træet ogsaa giøre noget til Mossens Bæxt?

I Haugerne pleier man at rense Træerne fra Mossene ved Skræbere. Den Fordeel man derved skaffer dem, er uden Tvivl kun ringe; dersom man ikke tillige søger at befordre deres Bæxt.

Gen. III. Luuse Syge. *Phiriasis.*

Luuse Sygen bestaaer i en utallig Mængde Bladeluus, der angribe Bærterne, eller ogsaa kun en Deel af dem; udsue og ødelægge dem. Enhver Art af Bærter har mestendeels en egen Art Bladeluus, og ofte vore de til saa stort et Antal; at de ikke giøre lidet til at Planten bortvisner, ved det at de udsue Næringsfasten. De samle sig i Særdeleshed, i stor Mængde paa alle de Planter der tage Skade i deres Bæxt, enten det nu kommer af at de staae i en urigtig Jordbund, eller af en Sygdom, hvad for een det end maatte være; og dette er Aarsagen hvorfor vi saa ofte antrefse dem, paa de i alt for feed Jord plantede Nelliker og paa den af Honningdugen lidende Humle.

Vi have adskillige Insekter som vi regne blant Bladelusene, nemlig de, af Ridder Linné under de Navne, Aphid, Coccus, og Chermes anførte Slags; hvilke alle paa een og den samme Maade, nemlig ved Næringsfastens Udsuelse, skade vore Bærter; imidlertid ere Aphides, de der ere fleest af, de skadeligste, og de som man i Almindelighed giver det Navn Bladeluus. De angribe alle Dele af Bærterne, ja endog Rødderne under Jorden, men de opholde sig i Særdeleshed paa de unge Qviste eller Skud fra forrige Aar, hvor Barken endnu er spød og nye. Andre drive Bladene op i store puffelformede og knortede Bylder, som paa Ribstræerne og andre, og endnu andre angribe Frugterne der vore paa Planten.

1ste Art. Bladeluus paa sunde. Sielden finder vi en Plante, der skulde være fuldkommen frie for Bladeluus, men saalænge Planten driver stærkt, og Næringsfasten er der i tilstrekkelig Mængde, saa foraarsage de vores Bærter ikkun ringe Skade, der snart igien erstattes ved Næringsfastens bestandige Tillob.

2den Art. Bladeluus paa de svage. Saasnart Bærterne lide, saa gjør Naturen alt hvad den kan, for at rydde dem aldeles af

af Veien, paa det at Naturens Skueplads
 stedse kan være nye, stedse frisk og fuldkom-
 men. Hertil gjøre Bladelusene i Alminde-
 lighed det meste, da de oversvømme, udsue
 og aldeles ødelegge de syge, eller paa den
 urette Jordbund voxende Planter.

Vi finde nesten utallige Midler imod
 Bladelusene optegnede i oeconomiske Skrif-
 ter, men som dog ikke kan bruges, deels
 fordi de intet udrette, og deels fordi de
 udfordre saa store Omkostninger og saa me-
 gen Umage. Naar vore Bærter lide, naar
 de ere svage, da vil det nesten være umue-
 ligt at fordrive Bladelusene, som nesten ere
 uendelige for deres Frugtbarheds Skyld,
 og vi bør derfor hellere søge at forebygge
 denne Sygdom, ved en opmerksom Jagt-
 tagelse af Dyrkningsmaaden, end bruge
 Lægemidler imod den, naar den allerede er
 forhaanden.

Gen. IV. *Mathed. Deliquium.* †

Matheden bestaaer deri, at al Bært
 og al Fornemmelse fuldkommen ophøre.
 De lade deres slappe Blade hænge, og
 see ud som de vare visne og uddøde; men
 om saa Dieblikke komme de sig igien, og
 vore ligesaa lystig som tilforn. Jeg veed

ikke om jeg tør regne disse Matheder iblant Planternes Sygdomme, da de ikke gjøre dem nogen Skade, og synes meget mere at være en Egenskab, end en Sygdom hos dem. Den forekommer desuden; meget fielden, og vi kiende kun faa Bærter der blive betagne af denne Mathed, som for Ex. nogle Arter *Mimosa* som og *Oxalis sensitiva*, og maaskee nogle faa andre.

Uarsagen til dette Tilfælde synes at ligge i de indvortes mærvede Deles Emfindelighed. Adanson paaftaaer, at det kommer af en stærk Contraction, da man ikke er i Stand til at bringe Plantens Dele i deres forrige Stilling, uden at brække dem. Vi Kiende endnu alt for lidet, saavel til Dyrenes, som Bærternes Nerve-System, at vi fuldkommen skulde kunde bevise de Tilfælde, der have deres Uarsag i samme.

Gen. V. Saar. *Vulnus.*

✓
X
Saar falde vi enhver Bessadigelse paa de udvortes Dele; den maa komme af hvad Uarsag den vil. De ere derfor ogsaa forskellige Slags, og vore Bærter lide ofte overmaade meget af dem. Jeg vil dog ikke dertil regne de adskillige Saar, som vil selv gjøre dem, deels til deres Nytte, og deels til

til deres Forbedring, s. Ex. Træernes Beskierelse, og andre, der udgiøre et meget nødvendig Stykke af vores Haugevidenskab.

1ste Art. Saar forarsaget af Creaturene, saavel de tamme som vilde Dyr, giøre vore Bærter, i Særdeleshed vore Skove, ved det de afrive dem, anseelig Skade. Deels asgnave de Barken, og deels bide de de øverste Spidser af de unge Buske, og derover bliver Træet bestandig en Krøbling. Det skyder ikke mere saa stærkt i Veiret, men udbreder sig, deels i Sidegrene, og deels bliver Stammen altid skiev og kroget.

2den Art. Saar af Insekter. Insekterne giøre den største Skade, saavel ved vore Planteris Opelskning, som i den hele Oeconomie. De beskadige, de ødelegge alting, og der ere Aar, da Insecterne alene tilintetgiøre det beste Haab om en riig Høst. Der er desuden ikke en Deel paa Planten, som de jo angribe. Nogle opæde Rødderne, andre aspille Barken, andre ødelegge Bladene, og endnu andre beskadige Blomsterne og Frugten. Det var at ønske, at vi havde en nøiere Kundskab om disse smaae Dyrs Natur og Egenstaber, paa det vi saa meget deslettere kunde være i Stand til

til at forebygge den Skade, som de foraar-
sage os.

3die Art. Saar af Snylteplanter.

- 7 Snylteplanter kalde vi egentlig dem, der
flaae deres Rodder dybt i en anden Plantes
Substantz, og derved udsue en Deel af
dens Næringsstoff. De ere forskiellige
Slags, og angribe ogsaa forskiellige Dele
af Planten. Nogle fæste sig i Rodderne,
andre hænge sig ved Grenene og Stammen,
7 blant hvilke Hørsilke, Cuscuta, og Fugtelium,
Viscum album, ere i Europa de almindeligste
og skadeligste.

Beret-